

A „Schlett”

Ami az irodalomtörténetben a „spenót” volt, az a magyar politikai gondolkodás történetének összefoglalásában Schlett István legújabb műve lett. A szerző hármaskönyvének első kötete ugyanis méltán állítható párhuzamba azokkal az univerzális szintézisekkel, amelyek évtizedekre meghatározzák a tudomány és ezzel a gondolkodás alakulását. Megszületett „A Schlett”.

2010 elején került a könyvesboltokba Schlett István monumentális kötete, A politikai gondolkodás története Magyarországon I. A magyar eszmetörténetet a kezdetektől összefoglaló trilógia első része a korábban kiadott két rokonkötet (A magyar politikai gondolkodás története. I-II. Korona, 1996–99. és A politikai gondolkodás története Magyarországon. Rejtjel, 2004) jócskán átdolgozott, bővített és rendkívül igényes változata. A 2009 legvégén megjelentetett végleges változat Schlett nagy művének első, letisztázott kötete. A szerző és a Századvég Kiadó egyaránt mesterművet alkotott. Schlett István, régóta az ELTE Állam- és Jogtudományi Intézetének oktatója, évtizedek óta közismert politológiai és eszmetörténeti szakíró; újabban a magyar konzervativizmus történetéről és a reform-, illetve dualizmus kori szabadelvű gondolkodásról olvashattunk tőle.

A félszáz oldalas alapos bevezetés igényesen tisztázza a politika mibenlétét és módszertani eligazítást is ad. A politika – a szerző szimpatikus, realista megközelítése szerint – a közösségben élő emberek társas viszonyainak külön, önálló, saját törvényszerűségekkel rendelkező területe, saját gondolkodásmóddal és szellemi logikával. S minthogy a politikai gondolkodás gyakorlati tudásra épít, miközben a közösség ügyeinek intézését gondolja el, ezért nem függetleníthető a konkrét cselekvéstől. A politikai gondolkodástörténet mint tudományos diszciplína magyarázatát Schlett azzal adja meg, hogy mivel a politikai gondolkodás helyhez és időhöz kötött tevékenység, így története van, amelyet a historiográfia bevett eszközeivel megközelítve, elméleti következtetésekre kifuttatva lehet vizsgálni. Úgy a bevezető részben, mint a továbbiakban a szerző élvezhető stílusa (noha munkáját tankönyvnek ajánlja) párosul a példákkal gazdagon alátámasztott, az európai és a magyar történeti helyzet kontextusába mindenkor belehelyezett magyarázatokkal. Az olvasó eligazodását segíti, hogy úgy az egyes, gondolkodási szempontból más és más struktúrájú korszakok hazai társadalmi és gazdasági viszonyait, mint a kortárs nyugat-európai gondolati klímát is részletesen bemutatja a könyv.

A kötet nagy erénye, hogy az aprólékos elemzések közben Schlett István mindig szem előtt tartja az egyes korszakok nagy gondolati paradigmáit, rendszeralakító eszmei konstrukcióit, és ezzel A politikai gondolkodás története Magyarországon bátran nevezhető részletekbe menő mély elemzések sorozatának és holisztikus szellemtörténeti teljesítménynek egyaránt. Jó példa erre, hogy a Szűcs Jenő munkái alapján bemutatott koraközépkori fejezetek elegánsan hasznosítják a korszakkal foglalkozó alaptanulmányokat, de mégis teljesen új szintézist hoznak létre az Árpád-kor gondolkodásáról. Ezt követően az 1301 és 1526 közötti időszak jelentős változásokat hozó világát mutatja be a szerző, amikor világos fogalommagyarázatok segítségével bontja ki a rendek és a király hatalmi kettősségére épülő új eszme megjelenését, amelyet – szó szerint – a Szent Korona abroncsa fogott egybe; mintegy jelezve, hogy a politikai hatalmat a sacra corona regni tulajdonolja, csak a szuverenitást a rendi nemesség és az uralkodó közösen gyakorolja. A Mohácsot követő Habsburg-évszázadok gondolati változásai szintén a szerző kettős módszertanával közelíttetnek meg, így a rendi dualizmus felújításában,

a Bécs-közi lojalitásban és az erdélyi harmadik útban érdekelt szövegekből vett idézetek éppen úgy felvonulnak, mint a szellemet szerkezetileg meghatározó konstrukció-módosulások (pl. a rendiség és az abszolutizmus egymásmellettsége, a regnum-nak a politizáló közösség szinonimájává változása). A XVII. század megélénkülő politikai diskurzusát a hitvita-irodalom politikai röpirat-váltássá változása jelzi, olyan nemzeti gondolkodókkal, mint Esterházy Miklós nádor és „proto-pártja”, Bethlen Gábor és erdélyi nemzeti abszolutizmusa, vagy Zrínyi Miklós és a nemzetpolitika születése. Érdekfeszítő fejezet kerekedik ki a szélcsendesnek mondott Mária Terézia-féle négy évtized barokk-katolikus szintéziséből, a nemesi nemzetet és a király személyét egyaránt magába foglaló Regnum Marianum eszméjéből is.

A jozefinizmus reformdühöngése után természetszerűen megérkező rendi reakció különböző változatainak (patriotizmus, felvilágosult doktrinerség, jakobinizmus) bemutatása közben már sejtjük: közel a modern politikai gondolkodás megjelenése Magyarországon. A magyar állam születésétől 1790-ig megírt részekkel egyenlő, 350 oldalas terjedelem foglalkozik a II. József halálától 1848-ig érő korszakkal. Az előkészítők (Bessenyei György, Berzeviczy Gergely, Kazinczy Ferenc, Dessewffy József) munkáinak ismertetése után fontos fejezet jön a korai magyar liberalizmus és a feudalizmus-kritikus későrendi gondolkodás ismert kimenetelű küzdelméről, majd dramaturgiailag kiválóan felépítve Széchenyi Hiteljének interpretációja következik. A szerző által „a liberalizmus mozgalmi korszakának” nevezett negyedszázados reformkor eszmetörténeti bemutatása igazi remeklás, a magyar gondolkodástörténet – talán legnagyobb – vállalkozásának értő, szakmai alázattal és tisztelettel megközelített dokumentálása. A nemzeti szabadelvű paradigma személyenként és időszakonként változó árnyalatai, színei, habitusai közül részletesen megismerhetjük Széchenyi mellett Eötvös és a centralisták (Kemény Zsigmond, Szalay László), a mérsékelt ellenzék (Kölcsey és Deák) és a radikalizálódók (Wesselényi Miklós és Kossuth) gondolkodását. A liberális tematika (nemzeti napirend, polgári átalakulás) korszakváltásait jelző Széchenyi–Dessewffy csörte, majd a Széchenyi–Kossuth vita elemzése a paradigma belső irányváltásait demonstrálja. Schlett azonban kiváló, majd’ ötven oldalas fejezetben számol be Dessewffy Aurél „ifjú konzervatív” fontolva haladó eszméiről is, amelyek a Kossuth-féle Ellenzék oppozícióját alkották.

A trilógia első kötetének záró lapjai az utolsó rendi országgyűlés eredményeit veszik számba, 1848 kora nyaráig vizsgálva az eseményeket. A kiadó könyv-előkészületei között tartja számon a második kötet megjelentetését, és a harmadik is tervbe van véve. Kíváncsian várjuk a folytatást.

Schlett István: A politikai gondolkodás története Magyarországon. I.
Századvég Kiadó, 2009
692 oldal, 4998 Ft